

ภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์

Buddhist leadership of sangha administrators at

Takhli district, NakhonSawan province

พระครูนิยมสิริทตฺ (ทตตสิริ)¹

Phrakruniyomsirithat Thattasiri

พระเทพปริยัติเมธี, ผศ. ดร.²

ดร. อัครเดช พรหมกัลป์³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาระดับความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ๒) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลและ ๓) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์

การศึกษานี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธีระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้การวิจัยเชิงสำรวจ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือพระสงฆ์ในพื้นที่อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์จำนวน ๒๕๗ รูป ทำการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified random sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .๙๑๕ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ หาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way ANOVA) เมื่อพบว่ามีความแตกต่างกันจึงทำการเปรียบเทียบรายคู่โดยมีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๘ ท่าน โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท

ผลการวิจัยพบว่า

๑) ระดับความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์โดยภาพรวมพระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.11$) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านคือ ด้านธัมมัญญุตตา เป็นผู้รู้จักเหตุด้านอรรถัญญุตตา เป็นผู้รู้จักผล ด้านอรรถัญญุตตา เป็นผู้รู้จักตน ด้านมัตตัญญุตตา เป็นผู้รู้จักประมาณด้านกาลัญญุตตา เป็นผู้รู้จักกาล ด้านปริสัญญุตตา เป็นผู้รู้จักชุมชน และด้านบุคคลปโรปรัญญุตตา เป็นผู้รู้จักบุคคลพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน

๒) การเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลได้แก่ การจำแนกตามอายุพรรษา วุฒิการศึกษา นักธรรม วุฒิการศึกษาบาลีและวุฒิการศึกษาสามัญ พบว่าพระสงฆ์ที่มีอายุพรรษา วุฒิการศึกษา นักธรรม วุฒิ

¹นิสิตหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตรบัณฑิตวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

²อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

³อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

การศึกษาบาลีและวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ไม่แตกต่างกันจึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๓) ปัญหา อุปสรรค และแนวทางพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์พบว่า มีปัญหาขาดความเข้าใจในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้งในด้านคุณวุฒิและวิทยุวิชาวิสัยทัศน์ในการนำพาหมู่คณะและองค์กรไปสู่ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ขาดคุณสมบัติความรู้ความสามารถในการปกครองคณะสงฆ์ไม่พัฒนาตนเองไม่รู้จักขอบเขตความพอเหมาะในการทำงานร่วมกับคณะสงฆ์ไม่รู้จักเวลาที่ควรประกอบกิจการงานหรือการทำงานให้ทันกับเวลาไม่สามารถวางตนได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมขาดความสามารถที่จะเลือกใช้คนให้เหมาะสมกับงานในการบริหารงานด้านต่างๆ และควรเป็นผู้มีความรับผิดชอบสูง เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน มีความหนักแน่นในการทำงานพัฒนาคนในองค์กรได้ ความเป็นอยู่อย่างสมถะเรียบง่าย เป็นผู้ตรงต่อเวลาใช้เวลาทุกขณะให้เกิดประโยชน์สูงสุด รู้จักประเพณี ความเชื่อของสังคม นำมาประยุกต์ใช้ในการสอนประชาชนเข้าใจในระบบงานมีศิลปะในการใช้บุคคลได้อย่างเหมาะสม

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำเชิงพุทธ, พระสังฆาธิการ

Abstract

The main objectives of this research were : 1) to study Buddhist leadership of Sangha administrators at Takhli District, Nakhon Sawan Province; 2) to compare Buddhist leadership of Sangha administrators at Takhli District, Nakhon Sawan Province by personal factors; 3) to study the problems, obstacle and suggestions for Buddhist leadership of Sangha administrators at Takhli District, Nakhon Sawan Province.

This research applied the Mixed Methods Research consisting of qualitative and quantitative research. The samples were 257 monks living in Takhli District, Nakhon Sawan Province using stratified random sampling. The tools of the research were questionnaire with reliability at 0.915. The statistics for data analysis used Frequencies, Percentage, Mean, Standard Deviation, t-test and F-test with One Way ANOVA and Least Significant Difference (LSD.). The in-depth interview from the 8 key informants was also applied.

The results of the Research revealed that:

1) The studied Buddhist leadership *values* of Sangha administrators at Takhli District, Nakhon Sawan Province was at high level ($\bar{X}=4.11$). When considering each aspect in valuing know causes, knowing outcome, knowing myself, knowing saving, knowing time, knowing community, and knowing person. They were at the high level in all aspects.

2) The *comparative Buddhist leadership* of Sangha administrators at Takhli District, Nakhon Sawan Province *any personal factors* showed that people having the different age, rainy season, theologian education, palieducation, and general education *showed* no difference Buddhist leadership for Sangha administrators at Takhli District, Nakhon Sawan Province. Therefore, the hypothesis was denied.

3) The problems, obstacles and suggestions on Buddhist leadership of Sangha administrators at Takhli District, Nakhon Sawan Province concerned lack understanding of the Sangha administration in terms of qualifications and seniority, lack vision to lead groups and organizations to achieve the objectives goals, lack of qualified talent to rule the clergy look of recognizing boundaries appropriateness in working with clergy sampha, lack of awareness to operate duties, lack of cannot behavior to be acceptive by society of ability to put people in the right jobs in the administration areas. The recommendations were to perform responsibility, equally treat, organization development. They should learn to live simply, be punctual, be utilized, respect traditions, social beliefs, as well as applying those to then sermon and preaching.

Key Word: Buddhist leadership, Sangha

๑. บทนำ

ในบรรดาองค์กรทั้งหลายทั้งของภาครัฐหรือเอกชน บุคคลสำคัญที่จะทำให้กลไกในระบบการบริหารงานขององค์กรเหล่านั้น ดำเนินไปสู่จุดหมายที่ตั้งงาม ก็คือ “ผู้นำ” ทั้งนี้เนื่องจากผู้นำเป็นผู้มีบทบาทในการกำหนดนโยบายการบริหาร การจัดการ รวมถึงการริเริ่ม การวางแผนการบริการ กำกับการ และดำเนินการปรับปรุงแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้สัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายขององค์กร ผู้นำจึงเป็นผู้มีอิทธิพลที่สามารถส่งผลกระทบต่อความเป็นไปขององค์กรในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านที่เกี่ยวกับการบริหารงาน และการบริหารบุคคล ดังนั้นในทุกองค์กรจึงจำเป็นต้องมีผู้นำ

ภาวะผู้นำของผู้บริหารในองค์กรก็ถือได้ว่าเป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างแรงจูงใจเพื่อให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ภาวะผู้นำจึงมีความสัมพันธ์กับผลของงานอย่างสูง เมื่อผู้บริหารมีภาวะผู้นำที่เหมาะสมแล้ว ก็สามารถนำพาองค์กรบรรลุเป้าหมายได้อย่างประสบความสำเร็จ และในสภาวะปัจจุบันที่มีการแข่งขันสูง ภาวะผู้นำก็ถือเป็นกำลังสำคัญที่จะช่วยผลักดันให้องค์กรประสบความสำเร็จ ดังนั้น ภาวะผู้นำจึงต้องได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่ผู้นำมีหน้าที่ในการวางแผนและบริหารเพื่อให้องค์กรประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้เท่านั้น แต่ผู้นำยังต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล โดยอาศัยเทคโนโลยีทางด้านข้อมูลข่าวสารต่างๆ เป็นเครื่องมือในการที่จะรวบรวมข้อมูลต่างๆ เพื่อนำมาใช้ในการวางแผนและดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพภาวะผู้นำของผู้บริหารในองค์กรก็ถือได้ว่าเป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างแรงจูงใจเพื่อให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ภาวะผู้นำจึงมีความสัมพันธ์กับ

ผลของงานอย่างสูง เมื่อผู้บริหารมีภาวะผู้นำที่เหมาะสมแล้ว ก็สามารถนำพาองค์กรบรรลุเป้าหมายได้อย่างประสบความสำเร็จ และในสภาวะปัจจุบันที่มีการแข่งขันสูง

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำวิจัยเรื่องเกี่ยวกับการศึกษาภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ประกอบกับมีพระภิกษุสามเณรอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ผู้ทำวิจัยจึงมองเห็นถึงปัญหาเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์จึงได้ริเริ่มเรื่องการศึกษาภาวะผู้นำ โดยศึกษาภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ คือ ๑) ธัมมัญญูตา เป็นผู้รู้จักเหตุ, ๒) อัตถัญญูตา เป็นผู้รู้จักผล, ๓) อัตตัญญูตา เป็นผู้รู้จักตน, ๔) มัตตัญญูตา เป็นผู้รู้จักประมาณ, ๕) กาลัญญูตา เป็นผู้รู้จักกาล, ๖) ปริสสัญญูตา เป็นผู้รู้จักชุมชน, ๗) ปุคคลปโรปรัญญูตา เป็นผู้รู้จักบุคคล เพราะภาวะผู้นำนั้น ผู้ศึกษามีความสนใจที่จะทำวิจัย เพื่อต้องการจะทราบถึงปัญหาและอุปสรรคในการนำหลักแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำไปใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ตลอดจนจนถึงการบริหารนั้นให้สำเร็จลุล่วงไปตามวัตถุประสงค์ เพื่อจะได้เป็นแนวทางในการศึกษาและนำไปปรับประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ในปัจจุบันว่า ผู้นำนั้นควรจะมีคุณสมบัติในการเป็นผู้นำอย่างไร และต้องการที่จะทราบถึงคุณค่าของหลักธรรมของภาวะผู้นำที่ดีในการดำเนินชีวิต และนำสิ่งที่ได้ศึกษาไปปรับประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพในองค์กรต่างๆ อันจะทำให้เกิดความเจริญยิ่งขึ้นสืบต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาระดับความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์

๒. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๓. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์

๓. ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์” โดยผู้วิจัยเน้นศึกษาตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ คือ ๑) ธัมมัญญูตา เป็นผู้รู้จักเหตุ ๒) อัตถัญญูตา เป็นผู้รู้จักผล ๓) อัตตัญญูตา เป็นผู้รู้จักตน ๔) มัตตัญญูตา เป็นผู้รู้จักประมาณ ๕) กาลัญญูตา เป็นผู้รู้จักกาล ๖) ปริสสัญญูตา เป็นผู้รู้จักชุมชน และ ๗) ปุคคลปโรปรัญญูตา เป็นผู้รู้จักบุคคล

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ อายุ พรรษา การศึกษานักธรรม การศึกษาเปรียญธรรม และการศึกษาสามัญ ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ “ภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการ ในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์” โดยผู้วิจัยเน้นศึกษาตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ คือ ๑) ธัมมัญญูตา เป็นผู้รู้จักเหตุ ๒) อัตถัญญูตา เป็นผู้รู้จักผล ๓) อัตตัญญูตา เป็นผู้รู้จักตน ๔) มัตตัญญูตา เป็นผู้รู้จักประมาณ ๕)

กัลัญญดา เป็นผู้รู้จักกาล ๖) ปริสญญดา เป็นผู้รู้จักชุมชน และ๗) บุคคลปโรปรัญญดา เป็นผู้รู้จักบุคคล

ประชากร (Population) ได้แก่ กลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ พระภิกษุ ในอำเภอ ตาคลี จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน ๗๑๓ รูป ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้วิจัยทำการ สัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๘ รูปหรือคน

พื้นที่การศึกษาในครั้งนี้ได้ทำการศึกษาในเขตปกครองคณะสงฆ์ อำเภอตาคลี จังหวัด นครสวรรค์

ดำเนินการศึกษาวิจัยตั้งแต่เดือน เดือน กันยายน พ.ศ.๒๕๕๘ ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๙ รวมเป็นระยะเวลา ๖ เดือน

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธีระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้การวิจัยเชิงสำรวจ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือพระสงฆ์ในพื้นที่อำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์จำนวน๒๕๗ รูป ทำการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified random sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .๙๑๕ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ หาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way ANOVA) เมื่อพบว่ามีความแตกต่างกันจึงทำการเปรียบเทียบรายคู่โดยมีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative.Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth.Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๘ ท่าน โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท

๕. สรุปผลการวิจัย

๑. ระดับความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตาคลี จังหวัด นครสวรรค์ โดยภาพรวม พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๑๑$) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

ระดับความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์ ด้านธัมมัญญดา พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๑๐$) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด คือ พระสังฆาธิการเป็นนักวางแผนและจัดทำนโยบายสอดคล้องกับการบริหารคณะสงฆ์ ส่วนข้ออื่นอยู่ในระดับมากทุกข้อ

ระดับความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์ ด้านอัตถัญญดา พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๑๓$) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด คือ พระสังฆาธิการเป็นผู้ที่มีจุดมุ่งหมาย หรือมีเป้าหมายในการทำงาน ส่วนข้ออื่นอยู่ในระดับมากทุกข้อ

ระดับความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์ ด้านอัตตัญญดา พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการ อยู่ในระดับ

ระดับมาก ($\bar{X} = 4.13$) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด คือ พระสังฆาธิการเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบต่องานสูง ส่วนข้ออื่นอยู่ในระดับมากทุกข้อ

ระดับความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ด้านมัตตัญญูตา พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.03$) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่า อยู่ในระดับมาก คือ พระสังฆาธิการเป็นผู้กำหนดแผน หรือนโยบายสอดคล้องกับทรัพยากรทางการบริหารที่มีอยู่ ส่วนข้ออื่นอยู่ในระดับมากทุกข้อ

ระดับความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ด้านกาลัญญูตา พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.14$) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด คือ พระสังฆาธิการเป็นผู้รู้จักวางแผนการทำงานโดยใช้เวลาอย่างเหมาะสม ส่วนข้ออื่นอยู่ในระดับมากทุกข้อ

ระดับความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ด้านปริสญญูตา พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.15$) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด คือ พระสังฆาธิการเข้าใจขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงาม ส่วนข้ออื่นอยู่ในระดับมากทุกข้อ

ระดับความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ด้านบุคคลัญญูตา พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.06$) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด คือ พระสังฆาธิการเป็นผู้ที่มีความสามารถในการใช้รูปให้เหมาะกับงาน ส่วนข้ออื่นอยู่ในระดับมากทุกข้อ

๒. การเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล เป็นการทดสอบสมมติฐาน ดังนี้

พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการ อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์แตกต่างกัน โดยรวมไม่แตกต่างกัน ($F = 1.039$, $Sig = .376$) จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

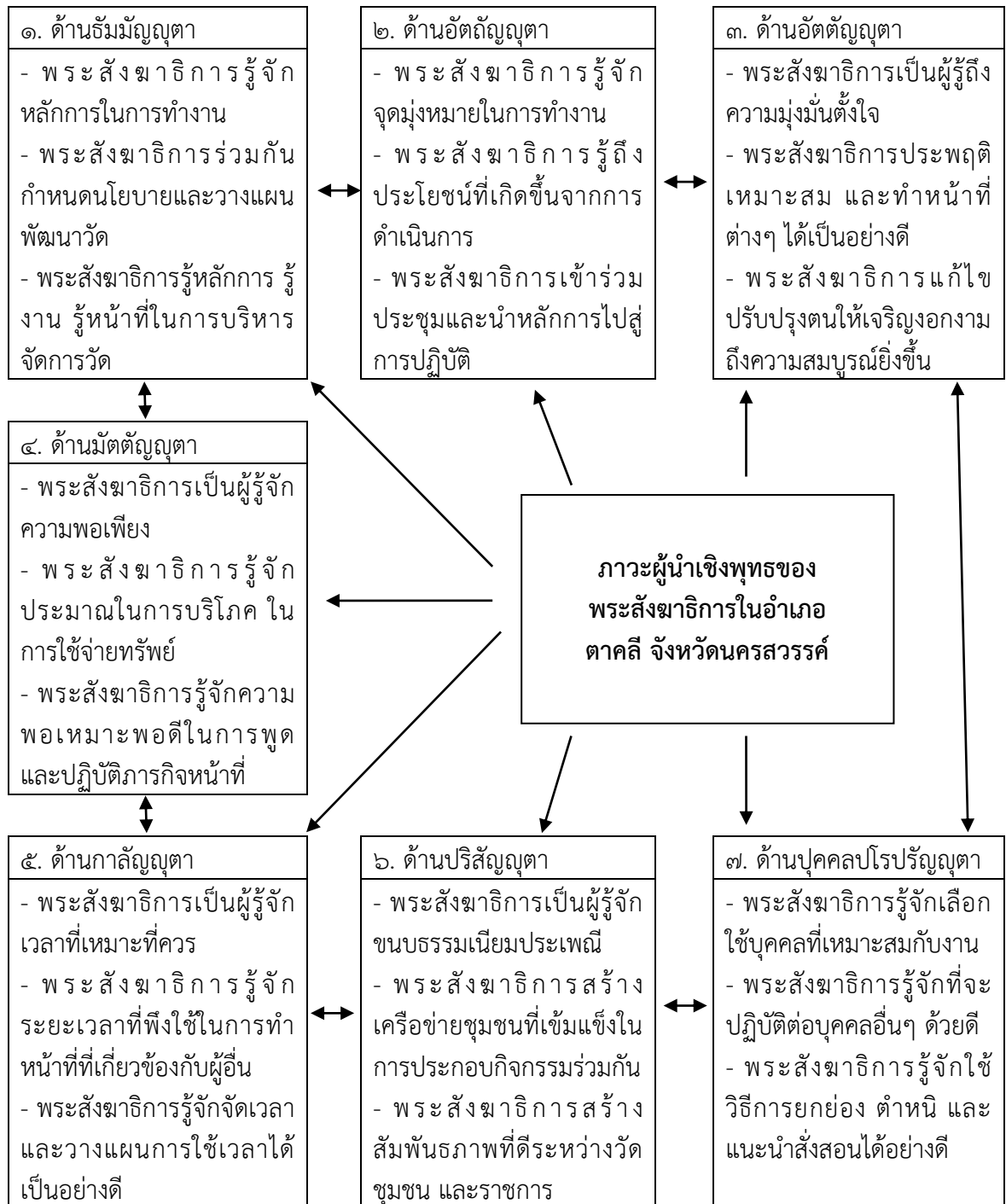
พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการ อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์แตกต่างกัน โดยรวมไม่แตกต่างกัน ($F = .860$, $Sig = .463$) จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

พระสงฆ์ที่มีการศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการ อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์แตกต่างกัน โดยรวมไม่แตกต่างกัน ($F = .183$, $Sig = .938$) จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

พระสงฆ์ที่มีการศึกษาบาลีต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการ อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์แตกต่างกัน โดยรวมไม่แตกต่างกัน ($F = .943$, $Sig = .421$) จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

พระสงฆ์ที่มีการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการ อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์แตกต่างกัน โดยรวมไม่แตกต่างกัน ($F = 2.301$, $Sig = .078$) จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

จากการศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัด นครสวรรค์ ผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ (Body of Knowledge) ที่ได้จากการศึกษา ดังแสดงในแผนภูมิ ที่ ๑

แผนภูมิที่ ๑ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากแผนภูมิที่ ๑ แสดงให้เห็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ตามหลักสัพบุริธรรม สรุปได้ดังนี้ หมายถึง

๑) ภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ตามหลักสัปปุริสธรรม ด้านธัมมัญญตา เป็นผู้รู้จักเหตุ หมายถึง ความรู้จักหลักการในการทำงาน โดยใช้หลักการมีส่วนร่วม โดยร่วมกันกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาวัด รู้หลักการ รู้งาน รู้หน้าที่ในการบริหารจัดการวัด และร่วมกันปฏิบัติงานตามบทบาทภารกิจของคณะสงฆ์ในทุกด้าน เป็นการบริหารจัดการองค์การที่ทำให้เกิดผล บรรลุเป้าหมายในการพัฒนาองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้วัดเป็นศูนย์กลางชุมชน เป็นนมณีสถาน คนรอบวัดเลื่อมใส ศรัทธาและเข้าวัดเพิ่มขึ้น

๒) ภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ตามหลักสัปปุริสธรรม ด้านอรรถัญญตา เป็นผู้รู้จักผล หมายถึง ความรู้จักจุดมุ่งหมายในการทำงาน โดย การรู้ถึงประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการตามหลักการที่กำหนดไว้ การเข้าร่วมประชุมและนำหลักการ นโยบายในทุกระดับที่เกี่ยวข้องทั้งของคณะสงฆ์และฝ่ายราชการไปสู่การปฏิบัติ และประสานการดำเนินงานให้โครงการต่างๆ บรรลุผลสำเร็จ เป็นการรู้ถึงประโยชน์ที่นำไปสู่ความสำเร็จที่ไม่มีผลกระทบต่องค์กร

๓) ภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ตามหลักสัปปุริสธรรม ด้านอัตตัญญตา เป็นผู้รู้จักตน หมายถึง ความเป็นผู้รู้ถึงความมุ่งมั่นตั้งใจ โดยรู้ถึงฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรมของตน แล้วประพฤติเหมาะสม และทำหน้าที่ต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ตลอดจนแก้ไข ปรับปรุงตนให้เจริญงอกงามถึงความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น การเป็นตัวอย่างให้พระภิกษุ สามเณร ภายในวัด เป็นตัวอย่างให้พุทธศาสนิกชน ประพฤติปฏิบัติตามได้อย่างเหมาะสมดีงาม

๔) ภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ตามหลักสัปปุริสธรรม ด้านมัตตัญญตา เป็นผู้รู้จักประมาณ หมายถึง ความเป็นผู้รู้จักความพอเพียง โดย การรู้จักประมาณในการบริโภค ในการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอเหมาะพอดีในการพูด และปฏิบัติภารกิจหน้าที่ ทำการทุกอย่างด้วยความเข้าใจวัตถุประสงค์เพื่อผลดี แท้จริงที่พึงต้องการ โดยมิใช่เพียง เพื่อเห็นแก่ความพอใจ ชอบใจ หรือเอาแต่ใจของตน แต่ทำตามความพอดีแห่งเหตุปัจจัย หรือองค์ประกอบที่จะเกิดผลดีงามตามที่มองเห็นด้วยปัญญา

๕) ภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ตามหลักสัปปุริสธรรม ด้านกาลัญญตา เป็นผู้รู้จักกาล หมายถึง ความเป็นผู้รู้จักเวลาที่เหมาะที่ควร รู้จักระยะเวลาที่พึงใช้ในการประกอบกิจหน้าที่ต่างๆ เกี่ยวข้องกับผู้อื่น รู้จักจัดเวลา และวางแผนการใช้เวลาได้เป็นอย่างดี ซึ่งทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกันจัดกิจกรรมที่คณะสงฆ์จังหวัด และคณะสงฆ์ขอความร่วมมือ สามารถบริหารจัดการเวลาในการร่วมแรงร่วมใจกันประกอบกิจกรรมของส่วนรวมได้ทันในช่วงเวลาที่กำหนด

๖) ภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ตามหลักสัปปุริสธรรม ด้านปริสัณญตา เป็นผู้รู้จักชุมชน หมายถึง ความเป็นผู้รู้จักขนบธรรมเนียมประเพณี การสร้างเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็งในการประกอบกิจกรรมร่วมกันตามโครงการต่างๆ การสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างวัด ชุมชน และราชการ ซึ่งเป็นการประยุกต์และบูรณาการ เพื่อพัฒนาวัดให้เจริญมั่นคง ทำให้ประชาชนและชุมชนศรัทธารักและหวงแหนให้ความอุปถัมภ์ เกื้อหนุนวัด

๗) ภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ตามหลักสัปติธรรม ด้านบุคคลปโรปริยญาติ เป็นผู้รู้จักบุคคล หมายถึง ความเป็นผู้รู้จักเลือกใช้บุคคลที่เหมาะสมกับงาน รู้จักและเข้าใจความแตกต่างแต่บุคคล รู้จักที่จะปฏิบัติต่อบุคคลอื่นๆ ด้วยดี รู้จักใช้วิธีการยกย่อง ตำหนิ และแนะนำสั่งสอนได้อย่างดี โดยมีความสามารถและคุณธรรมเป็นเกณฑ์ ทำให้เข้าใจเลือกใช้บุคคลที่เหมาะสมในการปฏิบัติงานให้มีคุณภาพ มีประสิทธิภาพได้อย่างเหมาะสม

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ตามหลักสัปติธรรม หมายถึง ความรู้จักหลักการในการทำงานโดยใช้หลักการมีส่วนร่วม รู้จักจุดมุ่งหมายในการทำงานโดยการรู้ถึงประโยชน์ที่เกิดขึ้น รู้ถึงความมุ่งมั่นตั้งใจ รู้จักความพอเพียงโดยการรู้จักประมาณในการบริโภคในการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักเวลาที่เหมาะสมที่ควร รู้จักขนบธรรมเนียมประเพณี และรู้จักเลือกใช้บุคคลที่เหมาะสมกับงานเข้าใจความแตกต่างแต่บุคคลปฏิบัติต่อบุคคลอื่นๆ ด้วยดี

๖. อภิปรายผลการวิจัย

ระดับความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวม พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.11$) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน เมื่อพิจารณารายด้านสามารถที่จะนำมาอภิปรายได้ดังนี้

๑) ระดับความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ด้านธัมมัญญาตา พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.10$) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด คือ พระสังฆาธิการเป็นนักวางแผนและจัดทำนโยบายสอดคล้องกับการบริหารคณะสงฆ์ ส่วนข้ออื่นอยู่ในระดับมากทุกข้อ เนื่องจาก ธัมมัญญาตา เป็นการรู้จักเหตุ รู้หลักการ รู้งาน รู้หน้าที่ รู้กติกาที่มีความเกี่ยวข้องในการดำเนินงาน กล่าวคือ ผู้นำนั้นจะต้องรู้จักเหตุ รู้หลักการ รู้กฎ กติกาเหล่านี้ให้ชัดเจนเพื่อที่จะเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานให้บรรลุถึงเป้าหมายที่ตั้งไว้ ดังนั้น พระสงฆ์จึงมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการ อยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาศุภโชค มณีโชติ (มณีโชติ)** ได้ทำการวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำตามหลักสัปติธรรม ๗ ของเจ้าอาวาสในอำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำตามหลักสัปติธรรม ๗ ของเจ้าอาวาสใน อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ ด้านธัมมัญญาตา อยู่ในระดับมาก⁴ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาคมเพชร วชิรปัญญา (เรืองผา)** ได้ทำวิจัยเรื่อง การนำหลักสัปติธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น : กรณีศึกษาเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี พบว่า มีการประยุกต์ใช้หลักสัปติธรรมในการบริหาร

⁴ พระมหาศุภโชค มณีโชติ (มณีโชติ), “ภาวะผู้นำตามหลักสัปติธรรม ๗ ของเจ้าอาวาสในอำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๕.

ราชการส่วนท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล ด้านความเป็นผู้รู้จักเหตุ อยู่ในระดับมาก⁵ นอกจากนี้ยังไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสามารถ อานนโท (เนตรแสง) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม ผลจากการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรมของพระสงฆ์ ในจังหวัดนนทบุรี ด้านธัมมัญญตา อยู่ในระดับปานกลาง⁶

๒) ระดับความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอดาคลี จังหวัด นครสวรรค์ ด้านอรรถัญญตา พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆา ธิการ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.13$) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด คือ พระ สังฆาธิการเป็นผู้ที่มีจุดมุ่งหมาย หรือมีเป้าหมายในการทำงาน ส่วนข้ออื่นอยู่ในระดับมากทุกข้อ เนื่องจาก อรรถัญญตา เป็นการรู้จักผล รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล กล่าวคือ ผู้นำที่ดีจะต้องรู้จัก จุดหมาย หรือเป้าหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติ เข้าใจวัตถุประสงค์องค์การว่าจะไปทางไหนเพื่อ ประโยชน์อะไร เพื่อให้สามารถดำเนินการไปได้อย่างถูกต้องตามเป้าหมายนั้น ดังนั้น พระสงฆ์จึงมี ความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการ อยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาศุภโชค มณีโชติ (มณีโชติ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม ๗ ของเจ้า อาวาสในอำเภอดากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำตามหลักสั ปปริสธรรม ๗ ของเจ้าอาวาสใน อำเภอดากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ ด้านอรรถัญญตา อยู่ในระดับมาก⁷ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาคมเพชร วชิรปัญญา (เรืองผา) ได้ทำวิจัยเรื่อง การนำ หลักสัปปริสธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น : กรณีศึกษาเฉพาะองค์การ บริหารส่วนตำบลในอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี พบว่า มีการประยุกต์ใช้หลักสัปปริสธรรมใน การบริหารราชการส่วนท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล ด้านความเป็นผู้รู้จักผล อยู่ในระดับ มาก⁸ นอกจากนี้ยังไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสามารถ อานนโท (เนตรแสง) ได้ทำการศึกษา เรื่อง ภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม ผลจากการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรมของ พระสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี ด้านอรรถัญญตา อยู่ในระดับปานกลาง⁹

๓) ระดับความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอดาคลี จังหวัด นครสวรรค์ ด้านอรรถัญญตา พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆา ธิการ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.13$) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด คือ พระ สังฆาธิการเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบต่องานสูง ส่วนข้ออื่นอยู่ในระดับมากทุกข้อ เนื่องจาก อรรถัญญตา

⁵พระมหาคมเพชร วชิรปัญญา (เรืองผา), “การนำหลักสัปปริสธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้ในการบริหาร ราชการส่วนท้องถิ่น : กรณีศึกษาเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๒.

⁶พระสามารถ อานนโท เนตรแสง, ภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม, *วิทยานิพนธ์ปริญญา ศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐.

⁷พระมหาศุภโชค มณีโชติ (มณีโชติ), “ภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม ๗ ของเจ้าอาวาสในอำเภอ ดากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์.

⁸พระมหาคมเพชร วชิรปัญญา (เรืองผา), “การนำหลักสัปปริสธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้ในการบริหาร ราชการส่วนท้องถิ่น : กรณีศึกษาเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี”.

⁹พระสามารถ อานนโท (เนตรแสง), “ภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม”.

เป็นการรู้ตน รู้ว่าตนเองมีคุณสมบัติ มีความสามารถอย่างไร และต้องรู้จักพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ ผู้นำที่ดีนั้นจะต้องสำรวจอยู่เสมอว่าตนเองมีจุดอ่อนจุดแข็งอะไรแล้วดำเนินการปรับปรุงจุดอ่อนของตน ในขณะเดียวกันก็พัฒนาจุดแข็งของตนให้ดีขึ้นเรียกกล่าวคือ ผู้นำ ที่ดีควรมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถเข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงแห่งโลกอย่างแท้จริง เพื่อให้สามารถนำพามวลชนและองค์กรไปสู่จุดหมายได้ตามเป้าหมายที่วางไว้ ดังนั้น พระสงฆ์จึงมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการ อยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาศุภโชค มณีโชติ (มณีโชติ)** ได้ทำการวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำตามหลักสัปติธรรม ๗ ของเจ้าอาวาสในอำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำตามหลักสัปติธรรม ๗ ของเจ้าอาวาสใน อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ ด้านอัตตัญญูตา อยู่ในระดับมาก¹⁰ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาคมเพชร วชิรปัญญา (เรืองผา)** ได้ทำวิจัยเรื่อง การนำหลักสัปติธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น : กรณีศึกษาเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี พบว่า มีการประยุกต์ใช้หลักสัปติธรรมในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล ด้านความเป็นผู้รู้จักตน อยู่ในระดับมาก¹¹ นอกจากนั้นยังไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระสามารถ อานนโท (เนตรแสง)** ได้ทำการศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำตามหลักสัปติธรรม ผลจากการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำตามหลักสัปติธรรมของพระสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี ด้านอัตตัญญูตา อยู่ในระดับปานกลาง¹²

๔) ระดับความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ ด้านมัตตัญญูตา พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.03$) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่า อยู่ในระดับมาก คือ พระสังฆาธิการเป็นผู้กำหนดแผน หรือนโยบายสอดคล้องกับทรัพยากรทางการบริหารที่มีอยู่ ส่วนข้ออื่นอยู่ในระดับมากทุกข้อ เนื่องจาก มัตตัญญูตา เป็นการรู้จักประมาณ รู้จักความพอดี กล่าวคือ ต้องรู้จักขอบเขตความพอเหมาะในการทำงานในเรื่องต่างๆ ดังนั้น ผู้นำที่ดีนั้นจะต้องรู้จักความพอเหมาะพอควรในการที่จะทำกิจการทุกอย่างให้ลุล่วงไปด้วยดีตามเป้าหมายที่วางไว้ ดังนั้น พระสงฆ์จึงมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการ อยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาศุภโชค มณีโชติ (มณีโชติ)** ได้ทำการวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำตามหลักสัปติธรรม ๗ ของเจ้าอาวาสในอำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำตามหลักสัปติธรรม ๗ ของเจ้าอาวาสใน อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ ด้านมัตตัญญูตา อยู่ในระดับมาก¹³ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาคมเพชร วชิรปัญญา (เรืองผา)** ได้ทำวิจัยเรื่อง การนำหลักสัปติธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น : กรณีศึกษาเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอ

¹⁰ พระมหาศุภโชค มณีโชติ (มณีโชติ), “ภาวะผู้นำตามหลักสัปติธรรม ๗ ของเจ้าอาวาสในอำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์”.

¹¹ พระมหาคมเพชร วชิรปัญญา (เรืองผา), “การนำหลักสัปติธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น : กรณีศึกษาเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี”.

¹² พระสามารถ อานนโท (เนตรแสง), “ภาวะผู้นำตามหลักสัปติธรรม”.

¹³ พระมหาศุภโชค มณีโชติ (มณีโชติ), “ภาวะผู้นำตามหลักสัปติธรรม ๗ ของเจ้าอาวาสในอำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์”.

บางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี พบว่า มีการประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรมในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล ด้านความเป็นผู้รู้จักประมาณ อยู่ในระดับมาก¹⁴ นอกจากนั้นยังไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสามารถ อานนโท (เนตรแสง) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม ผลจากการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรมของพระสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี ด้านมัตตัญญูตา อยู่ในระดับปานกลาง¹⁵

๕) ระดับความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ด้านกาลัญญูตา พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.14$) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด คือ พระสังฆาธิการเป็นผู้รู้จักวางแผนการทำงานโดยใช้เวลาอย่างเหมาะสม ส่วนข้ออื่นอยู่ในระดับมากทุกข้อ เนื่องจาก กาลัญญูตา เป็นการรู้จักเวลา รู้จักเวลาที่ควรประกอบกิจการงานต่างๆ หรือทำงานให้ทันกับเวลา เหมาะกับเวลาและรู้คุณค่าของเวลา ผู้นำที่ประสบความสำเร็จนั้นจะต้องเป็นผู้รู้จักการบริหารเวลาหรือวางแผนให้เหมาะสมกับเวลาอย่างถูกต้อง ดังนั้น พระสงฆ์จึงมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการ อยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาศุภโชค มณีโชติ (มณีโชติ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ของเจ้าอาวาสในอำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ของเจ้าอาวาสใน อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ ด้านกาลัญญูตา อยู่ในระดับมาก¹⁶ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาคมเพชร วชิรปญโญ (เรืองผา) ได้ทำวิจัยเรื่อง การนำหลักสัปปุริสธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น : กรณีศึกษาเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี พบว่า มีการประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรมในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล ด้านความเป็นผู้รู้จักกาล อยู่ในระดับมาก¹⁷ นอกจากนั้นยังไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสามารถ อานนโท (เนตรแสง) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม ผลจากการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรมของพระสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี ด้านกาลัญญูตา อยู่ในระดับปานกลาง¹⁸

๖) ระดับความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ด้านปริสัญญูตา พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.14$) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด คือ พระสังฆาธิการเข้าใจขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงาม ส่วนข้ออื่นอยู่ในระดับมากทุกข้อ เนื่องจาก ปริสัญญูตา เป็นการรู้ชุมชน รู้สังคม ตั้งแต่ในขอบเขตที่กว้างขวางจากสังคมโลก สังคม

¹⁴ พระมหาคมเพชร วชิรปญโญ (เรืองผา), “การนำหลักสัปปุริสธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น : กรณีศึกษาเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี”.

¹⁵ พระสามารถ อานนโท (เนตรแสง), “ภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม”.

¹⁶ พระมหาศุภโชค มณีโชติ (มณีโชติ), “ภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ ของเจ้าอาวาสในอำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์”.

¹⁷ พระมหาคมเพชร วชิรปญโญ (เรืองผา), “การนำหลักสัปปุริสธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น : กรณีศึกษาเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี”.

¹⁸ พระสามารถ อานนโท (เนตรแสง), “ภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม”.

ประเทศชาติ ว่าอยู่ในสถานการณ์อย่างไร มีปัญหาอย่างไร จะได้สามารถเข้าใจความต้องการของสังคม นั้นได้ถูกต้อง หรือแก้ไขปัญหาก็ได้ตรงจุด นอกจากนี้ยังต้องรู้เข้าใจในระเบียบกฎเกณฑ์ วัฒนธรรม ประเพณีของสังคมนั้นๆ ได้อย่างถูกต้อง เพื่อให้สามารถเข้าใจถึงสถานการณ์ต่างๆ ของสังคมนั้นๆ ได้ อย่างถูกต้อง จะได้สามารถนำความสงบสุข สันติสุขความก้าวหน้ามาสู่มวลชน หมู่คณะและสังคมได้ ดังนั้น พระสงฆ์จึงมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการ อยู่ในระดับมาก ซึ่ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาศุภโชค มณีโชติ (มณีโชติ)** ได้ทำการวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำตาม หลักสัปปริสธรรม ๗ ของเจ้าอาวาสในอำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า พระภิกษุมีความ คิดเห็นต่อภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม ๗ ของเจ้าอาวาสใน อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ ด้านปรัสนัญญาตา อยู่ในระดับมาก¹⁹ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาคมเพชร วชิรปญโญ (เรืองผา)** ได้ทำวิจัยเรื่อง การนำหลักสัปปริสธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น : กรณีศึกษาเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี พบว่า มีการ ประยุกต์ใช้หลักสัปปริสธรรมในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล ด้าน ความเป็นผู้รู้จักชุมชน อยู่ในระดับมาก²⁰ นอกจากนี้ยังไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระสามารถ อานนโท (เนตรแสง)** ได้ทำการศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม ผลจากการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรมของพระสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี ด้านปรัสนัญญาตา อยู่ในระดับปาน กลาง²¹

๗) ระดับความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากฟ้า จังหวัด นครสวรรค์ ด้านบุคลลปรัสนัญญาตา พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆา ธิการ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.06$) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อพบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด คือ พระ สังฆาธิการเป็นผู้ที่มีความสามารถในการใช้รูปให้เหมาะกับงาน ส่วนข้ออื่นอยู่ในระดับมากทุกข้อ เนื่องจาก บุคลลปรัสนัญญาตา เป็นการรู้บุคคล รู้ประเภทของบุคคลที่จะต้องเกี่ยวข้องด้วย รู้ว่าควรจะทำ ปฏิบัติต่อเขาได้ถูกต้องเหมาะสมและได้ผลอย่างไร ดังนั้นผู้นำที่ดีย่อมต้องรู้บุคคล รู้ประเภทของบุคคล ที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างดี เพื่อให้สามารถเลือกใช้รูปให้เหมาะสมกับงาน ในการบริหารงานทุกๆ ด้าน เพื่อให้เกิดประโยชน์และคุณค่าแก่ผู้ปฏิบัติงานทุกรูป ตลอดจนสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับ หมู่คณะและองค์กรได้ตามเป้าหมายที่วางไว้ ดังนั้น พระสงฆ์จึงมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธ ของพระสังฆาธิการ อยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาศุภโชค มณีโชติ (มณี โชติ)** ได้ทำการวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม ๗ ของเจ้าอาวาสในอำเภอตากฟ้า จังหวัด นครสวรรค์ พบว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม ๗ ของเจ้าอาวาสใน อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ ด้านบุคลลปรัสนัญญาตา อยู่ในระดับมาก²² และสอดคล้องกับ

¹⁹ พระมหาศุภโชค มณีโชติ (มณีโชติ), “ภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม ๗ ของเจ้าอาวาสในอำเภอ ตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์”.

²⁰ พระมหาคมเพชร วชิรปญโญ (เรืองผา), “การนำหลักสัปปริสธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้ในการบริหาร ราชการส่วนท้องถิ่น : กรณีศึกษาเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี”.

²¹ พระสามารถ อานนโท (เนตรแสง), “ภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม”.

²² พระมหาศุภโชค มณีโชติ (มณีโชติ), “ภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม ๗ ของเจ้าอาวาสในอำเภอ ตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์”.

งานวิจัยของ พระมหาคมเพชร วชิรปญโญ (เรืองผา) ได้ทำวิจัยเรื่อง การนำหลักสัปติธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น : กรณีศึกษาเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี พบว่า มีการประยุกต์ใช้หลักสัปติธรรมในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล ด้านความเป็นผู้รู้จักบุคคล อยู่ในระดับมาก²³ นอกจากนั้นยังไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสามารถ อานนโท (เนตรแสง) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำตามหลักสัปติธรรม ผลจากการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำตามหลักสัปติธรรมของพระสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี ด้านบุคคลปรีชาญาณ อยู่ในระดับปานกลาง²⁴

๗. ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอดาคลี จังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการในอำเภอดาคลี จังหวัดนครสวรรค์ ควรจัดโครงการพัฒนาประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการ เพื่อส่งเสริมให้พระสังฆาธิการเป็นผู้มีความรับผิดชอบสูง

๒. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการในอำเภอดาคลี จังหวัดนครสวรรค์ ควรจัดโครงการสานสัมพันธ์งานบุญของอำเภอดาคลี เพื่อส่งเสริมให้พระสังฆาธิการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน

๓. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการในอำเภอดาคลี จังหวัดนครสวรรค์ ควรจัดโครงการอบรมพระสังฆาธิการเกี่ยวกับการทำงานเป็นหลัก เพื่อส่งเสริมให้พระสังฆาธิการเป็นผู้ที่มีความหนักแน่นในการทำงาน

๔. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการในอำเภอดาคลี จังหวัดนครสวรรค์ ควรจัดโครงการความเป็นอยู่อย่างพอเพียงของพระสังฆาธิการ เพื่อส่งเสริมให้พระสังฆาธิการมีความเป็นอยู่อย่างสมถะเรียบง่าย

๕. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการในอำเภอดาคลี จังหวัดนครสวรรค์ ควรจัดโครงการความสำคัญของเวลา เพื่อส่งเสริมให้พระสังฆาธิการเป็นผู้ตรงต่อเวลา ใช้เวลาทุกขณะให้เกิดประโยชน์สูงสุด

๖. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการในอำเภอดาคลี จังหวัดนครสวรรค์ ควรจัดโครงการสืบสานประเพณีในอำเภอดาคลี เพื่อส่งเสริมให้พระสังฆาธิการรู้จักประเพณี ความเชื่อของสังคม และนำมาประยุกต์ใช้ในการสอนประชาชน

๗. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการในอำเภอดาคลี จังหวัดนครสวรรค์ ควรจัดโครงการบริหารทรัพยากรบุคคลให้แก่พระสังฆาธิการ เพื่อส่งเสริมให้พระสังฆาธิการเป็นผู้เข้าใจในระบบงาน และมีศิลปะในการใช้บุคคลได้อย่างเหมาะสม

²³ พระมหาคมเพชร วชิรปญโญ (เรืองผา), “การนำหลักสัปติธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น : กรณีศึกษาเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี”.

²⁴ พระสามารถ อานนโท (เนตรแสง), “ภาวะผู้นำตามหลักสัปติธรรม”.

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑. พระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ควรปรับปรุงตนให้เป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบให้มากขึ้น

๒. พระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ควรปรับปรุงตนให้เป็นผู้เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนให้มากขึ้น

๓. พระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ควรปรับปรุงตนให้เป็นผู้ที่มีความหนักแน่นในการทำงานให้มากขึ้น

๔. พระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ควรปรับปรุงตนให้เป็นผู้มีความเป็นอยู่อย่างสมถะเรียบง่าย

๕. พระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ควรปรับปรุงตนให้เป็นผู้ตรงต่อเวลา ใช้เวลาทุกขณะให้เกิดประโยชน์สูงสุด

๖. พระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ควรปรับปรุงตนให้เป็นผู้รู้จักประเพณี ความเชื่อของสังคม และนำมาประยุกต์ใช้ในการสอนประชาชนให้มากขึ้น

๗. พระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ ควรปรับปรุงตนให้เป็นผู้เข้าใจในระบบงาน และมีศิลปะในการใช้บุคคลได้อย่างเหมาะสม

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรเปลี่ยนหลักธรรมที่ใช้ในการวิจัยเพื่อเป็นการส่งเสริมการนำหลักธรรมอื่นไปประยุกต์ใช้

๒. ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์

๓. ควรศึกษาภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ กับการสำเร็จขององค์กร

บรรณานุกรม

พระถนิต วฑฺฒโน บุตรสวสดี. “การวิเคราะห์คุณสมบัติของผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม ๗”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระมหาคมเพชร วชิรปัญญา เรื่องผา. “การนำหลักสัปปุริสธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น : กรณีศึกษาเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล ในอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี.” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระมหาบุญมี วรรณวิเศษ. “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณี พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนโน).” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, ๒๕๕๐.

พระมหารุ่งโรจน์ ธรรมภูริเมธี ศิริพันธ์. “การศึกษาวิเคราะห์หลักผู้นำในพระพุทธศาสนาเถรวาท”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระยุพธนา รมณียธมโม (แก้วกันหา). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระเสถียร จิติสมปโน. “ภาวะผู้นำกับการบริหารตามหลักธรรมาภิบาล : กรณีศึกษาในวัดเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์.** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

วนิดา ชูสังข์. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

วิฑูล แจ่มกลิ้ง. “พฤติกรรมผู้นำที่ควรจะเป็นของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนอาชีวศึกษา” **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรอุตสาหกรรมมหาบัณฑิต.** สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, ๒๕๔๗.

วิสิทธิ์ มณี. “ภาวะผู้นำกับการบริหาร”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๕๐.